

לוקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמד
"חוקי חיים"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פעיה"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

דיני

ירוששה

בכור, אשה

בקשה:

עקב המצב הנוכחי שאיננו נמצאים
בבתי מדרש, נא לשלוח לכמה
שיותר אנשים כדי שיגיע הלכות אלו
לבתי בני ישראל, לתועלת הציבור,
וכך יש לכם יד בהפצת תורה
ובהלכות נחוצות

לקבל הגליון כל שבוע במייל:

Paskenshtibel@gmail.com

אפשר להוריד
גליונות קודמים
[Archives - ארכיון](#)

לתרומות

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמוד
"תקופת חיים"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פתח תק"ו ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בליעדר שליט"א

186

מטות מסעי תש"פ

דיני ירושה, בכור, בעל ואשה

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

דיני ירושת בכור – פי שנים

בכור נוטל פי שנים

א. בכור הנולד ראשון לאביו, נוטל בירושה פי שנים בנכסי אביו (שו"ע חו"מ סי' רע"ז ס"א) דהיינו שמחלקים הירושה כאילו יש עוד בן והוא נוטל כשני בנים, כגון כשיש בכור ובן פשוט, מחלקים הירושה לג' חלקים והבכור נוטל ב' שלישי, ואם יש חמשה בנים, מחלקים הירושה לששה חלקים, הבכור נוטל שני חלקים שהוא שלישי מכל הירושה, והפשוטים לוקחים כל אחד שתות (שם).

ב. **בת או אשה אין ממעטות חלק הבכורה.** בת אינה ממעטת חלק הבכורה מאחר שאינה יורשת מדין תורה כמו שהארכנו (גליון 185), ואפילו אם האב כתב לה שטר חצי זכר, מסתבר שאין חלקה ממעטת בחלק הבכור (תופעת ראם חו"מ סי' ל'). וכן יתכן שאם נתן בעל לאשתו חלק בירושה, אינה ממעטת חלק הבכורה (ועי' משפט הצוואה ח"ב סי' ט"ו).

מי הוא בכור

ג. **בכור לאב.** בכור הוא הראשון הנולד לאביו, לכן אם האב נשא אשה וילדה לו בן ואח"כ נשא אשה שניה וילדה לו בן, אפילו אם הבן של השניה היה בכור לאמו ועשו לו פדיון הבן, הבן של האשה ראשונה הוא הבכור לנחלת אביו (שו"ע סי' רע"ז ס"ח).

ד. **הבא אחר נפלים.** אם נולד לאדם בכור נפל ל"ע, דהיינו שנולד מת, או שנולד טרם זמנו והוא פג, או חולה שאינה בר קיימא אפילו אם חי קצת זמן ואח"כ מת ל"ע, בן שנולד אחריו הרי הוא בכור לנחלה, דגבי בכור כתיב "ראשית אונן", מי שאביו אונן ודוה עליו ובנפל אינו דוה עליו, ולכן חשוב השני כבכור לנחלה (שו"ע סי' רע"ז ס"ח).

ה. **יוצא דופן.** יוצא דופן דהיינו שנולד בניתוח קיסרי, אינו בכור לנחלה דכתיב "ויולדו" ויוצא דופן אינו נחשב נולד, וגם הבא אחריו בלידה רגילה אינו בכור דכיון דראשון הוא בר קיימא אין השני בכלל "ראשית אונן" (שו"ע סי' רע"ז ס"ח).

אין הבכור נוטל פי שנים בראוי אלא במוחזק

ראוי מוחזק

ו. הבכור נוטל פי שנים בנכסים המוחזקים לאביו וקיימים בעין ובאו לרשותו בחייו (שו"ע סי' רע"ח ס"ג), אבל ממון של האב שאינם תחת ידו בשעת מיתת אלא הם ראויים לבוא אליו לאחר זמן, נקרא 'ראוי', כשבאו לו לאחר מיתתו ואין הבכור נוטל פי שנים מהם.

ז. **ירושה שנפל לאחר מיתתו.** ירושה שנפל לאב לאחר מיתתו, כגן שמת האב קודם ואח"כ מת אבי אביו של הבכור, הבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו אבל אינו נוטל פי שנים מנכסי אבי אביו משום שבשעת מיתת אביו עדיין לא מת אבי אביו (שו"ע סי' רע"ח ס"ג).

מלוה

ח. אם האב הלוח מעותיו לאחר אפילו ע"י שטר, או שמכר סחורה בהקפה וחייבים לו מעות מחמת זה (ערוה"ש, מו"ר בפתחי חושן פ"ב הע' נ"ז), ואחר פטירתו בא הלוה לפרוע חובו, אין הבכור נוטל פי שנים במעות אלו שהם נחשבים כ'ראוי' ולא כמוחזק, שהרי מלוה להוצאה ניתנו, ובשעת פטירתו המעות לא היו בעין ברשותו אלא נחשבים ברשותו של הלוה לגמרי (שו"ע סי' רע"ח ס"ג וס"ז), ואפילו אם בסוף פרע חובו בקרקע והקרקע היה קיים בשעת מיתתו, מ"מ נחשב הקרקע כ'ראוי'.

ט. **משכון של מטלטלין.** אם הלוח נתן לאב המלוה משכון של מטלטלין על החוב בין בשעת הלואה ובין שלא בשעת הלואה (ש"ך סק"ז), כשהלוה פורע החוב לאחר מיתת האב, נחשב כמוחזק ובכור נוטל בהם פי שנים (שו"ע שם ס"ז) אפילו אם שילם עם מעות בסוף.

י. **משכון של קרקע.** אם הלוח נתן למלוה משכון של קרקע, כגון ששיעבד לו הקרקע, או שנתן עיכול על קרקע מסויים לטובת המלוה, אם שילם לו בסוף מעות, נחשב הדבר לראוי ואין הבכור נוטל פי שנים, אבל אם בסוף הוחלט הקרקע ליורשים מחמת החוב, נוטל בו הבכור פי שנים (טור שם בשם הראב"ד).

פקדון

יא. היה לאב פקדון ביד אחרים, נקרא מוחזק והבכור נוטל ממנו פי שנים, דאע"פ שאינו ברשותו ממש, מ"מ בפקדון כל מקום שהוא נמצא, נחשב שהוא ברשות הבעלים.

יב. **חלקו בשותפות.** אדם שיש לו שותפות ברכוש או בעסק שהסחורה נמצאת בעין, והסחורה או הרכוש נמצא ביד השותף, נחשב הוא מוחזק לגבי בכור, דחלקו בשותפות נחשב כפקדון ביד השותף (רמ"א סי' רע"ח ס"ז).

עיסקא

יג. כשמעביר אחד מעות לשני שהוא יתעסק במעות ולהשקיע כדי להרוויח ממנו כסף, הגדירו חז"ל סתם עיסקא להיות חציו דינו כמלוה וחציו כפקדון, ודנו בו הפוסקים לענין חלק הבכור בעיסקא כזאת, אם דינו כמלוה והוי 'ראוי' או שדינו כפקדון והוי מוחזק ומקבל בו פי השנים (ראה מה שכתבנו בחוקי חיים רבית סי' קע"ז ס"ב אות ו').

יד. י"א דכל העיסקא נחשבת כראוי אפילו חלק הפקדון מאחר שהוא מחוסר גובינא (נתיבה"מ סק"ד ובשם דברי ריבנות).

טו. וי"א דחצי הפקדון נחשב כמוחזק והחצי שנחשב כמלוה דינו כראוי (שער המשפט בשם רדב"ז, שו"ת פני יהושע ח"ב סי' ק"ד).

טז. וי"א שכל העיסקא נחשבת כמוחזק והבכור נוטל פי שנים בכלו אפילו חלק המלוה מאחר שגם חלק המלוה אסור ללוה להוציא לכל דבר אלא הוא משועבד לצורך העיסקא (שער המשפט, פתחת סק"ו בשם שב"י ח"א סי' קע"ב).

יז. **היתר עיסקא.** כשאחד מלוה מעותיו ע"פ היתר עיסקא שהוא מבוסס על הסכמי עיסקא כנ"ל ועוד כמה פרטים, לגבי חלק הקרן, אם בכור נוטל בו פי שנים תלוי בהנ"ל לגבי עיסקא, ולגבי חלק הריזוח או הרבית שהצטבר לאחר המיתה, דינו כ'ראוי' ואינו נוטל ממנו פי שנים (חוו"ד י"ד סי' קע"א).

יח. **חשבון בנק.** מעות שהופקד בחשבון בנק של האב, דינם כראוי, שהלא הבנק משתמש במעות כרצונם ומלוה אותן באחריותם ולכן דינם כמלוה אצלם וממילא דינם כראוי לגבי בכור ואינו נוטל ממנו פי שנים.

יט. **בנק ישראל.** גם מעות שהופקדו בבנק של ישראל אפילו עם שטר היתר עיסקא, כל הממון דינם כראוי גם חלק הפקדון, שהרי כל ההתעסקות עם הממון הוא על דרך כן, על מנת להלוות לאחרים ולא בכדי להחזיקם בעין (מו"ר בפתחי חושן פ"ב אות ל"ז) ועכ"פ קשה להוציא מעות מידי היורשים (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' רט"ז).

כ. **מניות [shares].** דנו הפוסקים אם מניות באיזה עסק נקראת ראוי או מוחזק, ויתכן שתלוי באיזה סוג עסק, שאם זה במפעל או בחנויות שמתעסקות בסחורה, יתכן שהסחורה נקראת מוחזק עכ"פ בסחורה שקיימת בשעת מיתת אב, אבל מניות בבנק או בעסק שאין להם סחורה רק שנותנים שירות כמו בחברת עו"ד, תעופה וכדומה, מניות אלו יתכן שנחשבים כראוי (מו"ר בפתחי חושן פ"ב הע' י"ב).

כא. הבעל יורש את אשתו בכל נכסיה (ש"ע סי' צ' ס"א).

כב. אין הבעל יורש בראוי. אין הבעל יורש את אשתו אלא במוחזק ולא בראוי [ע"י לעיל (אות ו') פירושו], ולכן אם מתה ואח"כ מת מורשה כגון אביה, אין הבעל עומד במקומה לירש את אביה בין יורשיו האחרים, אלא יורשיה יורשים את חלקה בירושתה של אביה, כגון בניה (ש"ע סי' צ' ס"א).

כג. אם מת אביה בחייה רק שלא הספיקו לחלק הירושה או לגבותה קודם שמתה, הרי זה מוחזק והבעל יורש חלקה (רמ"א שם), אבל מעות שהיו לאביה מלוה ביד אחרים ומת ולא הספיקו לגבות עד שמתה הבת, או מעות המופקדים בחשבון בנק שנחשב מלוה ביד אחרים (לעיל אות ח"י), דינם כראוי ואין הבעל יורש אותם אלא יורשיה של האשה.

כד. אם אביה כתב שטר חצי זכר לטובת בתה בכל אשר ימצא לו [ע"י גליון 185 פירושו] ומת בחייה, הבעל אינו יורש חלקה מאחר שחלקה נחשב כראוי ואין הבעל יורש בראוי (כנה"ג סי' רע"ח הגה"ט אות י"ד), אבל אם נתן אביה מתנת בריא קרקע בקנין הגוף מעכשיו ופירות לאחר מיתה, אז זכתה בחייה והבעל יורש אותה בזה (רמ"א שם) גוף ופירות של הקרקע (חלקת מחוקק סק"ד, אבני מילואים סק"א).

כה. ביטוח חיים. אם עשו ביטוח חיים לטובת האשה, אין הבעל יורש את המעות שהרי זה גרע מראוי, שהרי אין החוב חל אלא לאחר מיתתה ואין הוא הבעל, אלא יורשיה זוכים במעות, ואפילו אם הבעל הוא ששילם את הפוליסה (מ"ר בפתחי חושן פ"י הע"פ פ"ו).

ירושת האשה

כו. אין האשה יורשת את בעלה ע"פ דין תורה (רמב"ם פ"א נחלות ה"ח).

כז. חייבים במזונותיה. אע"פ שאין האשה יורשת את בעלה מ"מ חייבין היורשים לתת לה מזונות מנכסי האב שמת כל זמן שלא נשאת ולא תבעה כתובתה (ש"ע סי' צ"ג ס"ג), והוא מתנאי הכתובה שהתחייב האב בשעת נישואיו, אע"פ שאינו כתוב בכתובה במפורש (ש"ע סי' ס"ט ס"א וב').

כח. חייבים היורשים ליתן לאלמנה הניזונת מהם, כסות, דירה וכלי תשמיש, כדרך שהשתמשה בחיי בעלה כשלא היה בעיר (ש"ע ורמ"א אהע"ז סי' צ"ד ס"א) ולפי כבודה (שם ס"ה), ומשתמשת בכלי הבית ואף בכלי כסף וזהב כדרך שהשתמשה בחיי בעלה (חלקת מחוקק וב"ש שם), ואם הכניסה אורחים או שחילקה מתנות בשמחות של אחרים בחייו, צריכים לתת לה כדי להמשיך בהוצאות אלו הכל לפי כבודה (מ"ר בפתחי חושן פ"א הע"פ צ"ו).

כט. ואם יש לה ילדים קטנים או גדולים ועדיין סמוכים על שולחנה, צריכים היורשים לתת גם להם לדור בבית כדרך שהיה עם בעלה (מ"ר בפתחי חושן שם).

ל. דירה של בעלה. אם היה לבעלה דירה ויכולה לדור שם, אין היורשים יכולים להוציאה (ש"ע סי' צ"ד ס"א), מ"מ יכולים לצמצם דירתה שלא תשתמש בכל הבית אלא לפי צורכה ולפי כבודה (רמ"א) ועי"ש יותר פרטים.

כמה חילוקים בין דין תורה לדיני ערכאות

לא. ישנה כמה חילוקים בין דין תורה ולהבדיל חוקי ירושה ע"פ ערכאות, וגם זה גורם סיבה לכתוב צוואה מפורטת ולהתייחס לשינויים כדי לערוך ע"פ דין תורה וכשיש צורך, שיותאם כדי שיהיה מוכר גם לערכאות ולרשויות, ונפרט כמה מהם.

לב. בן ובת. ע"פ הערכאות, בן ובת יורשים שווה בשוה, וע"פ דין תורה אין הבת יורשת במקום שיש בן (כמו שהארכנו בגליון 185), וכן רק ע"פ דיני תורה, בכור נוטל פי שנים.

לג. בעל ואשה. ע"פ הערכאות בני זוג יורשים זה את זה מחצה, והמחצית השנייה יורשים הילדים, דהיינו אם מתה האשה, הבעל יורש מחצית נכסיה, והיורשים מחצית השנייה, וכן כשמת הבעל, האשה יורשת מחצית והיורשים מחצית, משא"כ ע"פ תורה, הבעל יורש את אשתו (אות כ"א) ואין האשה יורשת בעלה כלל (אות כ"ו).

לד. נכסים משותפים. ע"פ התורה כל הנכסים שצברו בחיי נישואיהם שייכים לבעל, וע"פ ערכאות ע"פ חוק מיוזג נכסים, שייכים לשני בני הזוג שווה בשווה, וכגון דירה הרשומה על שם שניהם, אם מתה האשה, 75% מהדירה הוא של בעל, משום 50% ממילא שלו, ויורש מחצית של חלק האשה, והשאר 25% היורשים מתחלקים ביניהם.

לה. אדם בריא אינו יכול לשנות סדר הירושה שקבעה תורה ע"י דיבור בלבד שיחול לאחר מיתה, אלא צריך לעשות קנין לתת במתנה שיחול מחיים (ש"ע סי' רפ"א ס"ה), ובדרך כלל עושים קנין סודר שהוא מועיל כמעט לכל דבר, חוץ ממטבעות ועוד כמה דברים, וכל שלא עשה קנין באופן המועיל, אין הצוואה חל והיורשים מתחלקים לפי דיני תורה (מ"ר בפתחי חושן פ"ד הע"פ י"ב).

לו. יש כמה דרכים שיכול לתת מחיים. אחד, שהוא מקנה שיחול המתנה מיד בקנין המועיל, ואז המתנה שייכת מיד למקבל לחלוטין, או שיכול לתת למקבל קרקע בקנין הגוף מעכשיו ופירות לאחר מיתה, או שיכול לתת ע"י קנין והתחייבות כעין שטר חצי זכר (גליון 185 אות ח"י) שמתחייב סכום גדול למקבל, והיורשים יכולים להיפטר מהסכום גדול ע"י שנותנים למקבל חלק בירושה.

לז. כשנותן מתנה מחיים, אין איסור של העברת נחלה לתת למי שאינו יורש ע"פ תורה שסוף סוף הוא מתנה מחיים ולא ירושה, והוא כשמכוון לשם מתנה, אך לא כשמכוון למעט חלק של הירושה ליורשים (מ"ר בפתחי חושן פ"ד הע"פ ב), ולכן ע"י קנין מחיים יכול לתת ירושה לבנות או לאשתו אע"פ שמדין תורה אינן יורשות (ש"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קל"ה).

צוואת שכיב מרע

לח. בלשון ירושה. אדם שנמצא קרוב למיתה ל"ע, תיקנו חז"ל שיכול לחלק נכסיו בין היורשים שלו בלשון ירושה כפי רצונו להרבות ולמעט ע"י דיבור בעלמא ואפילו בלי קנין, ודבריו קיימים כל שלא עמד מחולי זה, והוא משום כדי שלא תטרף דעתו שלא יצטער בזה שעדיין לא חילק נכסיו כראוי וימות ח"ו מצער (סי' רפ"א ס"א), אבל אפילו שכיב מרע אינו יכול לתת למי שאינו יורשו בדיבור בעלמא בלשון ירושה, לכן אם יש לו בנים א"א לתת לאשתו בלשון ירושה, שהרי אין האשה יורשת כשיש בנים (רדב"ז ח"א סי' תקמ"ג).

לט. בלשון מתנה. כששכיב מרע אומר בלשון מתנה, כולל לשון שיחזיק, שיחלוקו (ש"ע סי' רפ"א ס"ח), שמניח (סמ"ע סי' רנ"ג ס"ב) או שעוזב (דברי גאונים כלל ע' סי' ל"א בשם התשב"ץ), יכול הוא לחלק נכסיו אף למי שאינו ראוי ליורשו, או להרבות לאחד ולמעט לשני, וחלים דבריו בדיבור בעלמא אף ללא קנין (ש"ע סי' רפ"א ס"ז).

כמה פרטים לקחת בחשבון בכתובת צוואה

מ. עם רב. תמיד כדי להתייעץ עם ח"ח ורב על עצה איך לחלק העזוב, אם להניח לפי ירושת התורה, או שכדאי להשוות הבנות לבנים כדי שלא יתעורר קנאה ושנאה ביניהם והדרך המובחר ליזם אותן, וכן לגבי ירושת האשה.

מא. ראוי גם לכתוב הצוואה ע"י רב שמכיר ההלכות וההנהגות בדברים אלו, ולפרט כמה שיותר על כל פריט ונכס, כדי למעט אי הבנה לאחר זמן, כי אם רק יכתוב רשימה בעצמו בלי עדים ובלי קנין, להרבה פוסקים, אין בו אפילו משום 'כיבוד אב' או 'מצוה לקיים דברי המת'.

מב. להסביר. כשבניו ובנותיו שומרי תורה ומצוות וירא שמים ובני דעה וקיים כבוד הדדי ביניהם, ראוי להודיע גם בעל פה ליורשיו מהו כוונתו ורצונו, ולהסביר טעמו ונימוקו, כדי שיתקבלו אצלם רצונו, וממילא יקל עליהם לכבד דעתו ביניהם בלי סכסוך, אבל אם משער שאינם מסוגלים לזה, מוטב שלא יודיע להם (מ"ר בפתחי חושן סוף פ"ד, כללי עריכת צוואה).

מג. להודיע על קיום צוואה ומקומו. באם כתב צוואה, עדיף להודיע לבן או לכמה בנים שקיים בכלל צוואה, וגם כדאי להודיע להם מקומו, כדי שלא ימצאו אותו רק לאחר השלשים ולראות שביקש לפזר סכום מעות ולומר איזה פרקי תהילים בעת הלוויה, להספידו או לא להספידו..

מד. ראוי לכתוב תאריך על הצוואה, וכשברצונו לשנות משהו בתוך הצוואה, צריך לערוך מחדש עם קנינים מועילים, שהרי אם יטשטש ויוסיף ויגרע, יכול לפסול כל השטר, ובטח שיגרם אי הבנות, טענות ומריבות.

דיני ירושה ונחלה מסובכים מאד ואי אפשר להעלות על הכתב כל דקדוקי הלכתם, רק התעוררו להאיר ולעורר אחרים לדבר מפאת רגישות הענין וחוסר מידעיות לדברים בסיסיים, ולהזכיר שלא חיים לעולם.. תפילתנו שנוכה כולנו לארציית ימים ושנים ולמלאות את ימינו בתורה, מצות ומעשים טובים, בדעה צלולה ובבריות גופא ונהורא מעליא עד שנוכה לתחיית המתים ולגאולה קרובה בבנין בית המקדש בב"א.

הגליון נתרם ע"י ידידנו מחשובי תלמידי "חדר הוראה" הלן בעומקא של הלכה הרד"ג ר' ישכר בעריש רויזמן שליט"א מח"ס יד ישראל לרגל עברתו לגור במאנסי הקב"ה יעזרה בהצלחה מרובה בכל עניניו ולהגדיל תורה ולהאדירה להוציא מפעיינותיו החוצה ללמוד וללמד לשמור ולעשות מתוך ס"ד מרובים

הגליון נתרם לע"נ ר' אברהם אבא בן החבר ר' מנחם אריה זכרונו לברכה נלב"ע ראש חודש מנחם אב תנצב"ה